

AVRUPA BİRLİĞİ'NDE ÜYE DEVLETLER TARAFINDAN İNSAN HAKLARININ İHLAL EDİLMESİ DURUMUNDA ÖNGÖRÜLEN YAPTIRIMLAR

Doç.Dr. Kamuran REÇBER*

Araş.Gör. Çiğdem AYDIN**

GİRİŞ

Avrupa Birliği (AB)¹ sisteminde insan haklarına (bireysel haklar ve temel özgürlüklere) ilişkin düzenlemeler, Avrupa Toplulukları [Avrupa

---

* *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Devletler Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.*

** *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi.*

*** Bu çalışmayı titizlikle okuyan, metin üzerinde düzeltmeler yapan ve bize çok değerli önerilerde bulunan ancak ismini bilemediğimiz Sayın Hakem Hocamıza şükranlarımızı sunarız.

¹Konunun işlenişinde kullanacağımız kimi kavramların açıklanması yararlı olacaktır. Avrupa Toplulukları terimi, AT, AAET ve AKÇT için kullanılmaktadır. 25.03.1957 tarihinde yapıp 01.01.1958 tarihinde yürürlüğe giren Roma Antlaşması ile tesis edilen Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'nin ismi, AB Antlaşması (Maastricht Antlaşması) ile Avrupa Topluluğu olarak değiştirilmiştir. Bu nedenle, AET için AT terimi kullanılmaktadır (Avrupa Toplulukları ve AB terimlerinin kullanışı hakkında geniş bilgi için bkz., Tuğrul Arat, “Avrupa Toplulukları Hukuku”, **Avrupa Birliği El Kitabı**, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayını, Ankara, 1995, s. 30-32). AB ise, 01.11.1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile tesis edilmiştir. AB, genel olarak: a) Avrupa Toplulukları; b) ortak dış politika, savunma, güvenlik; ve c) adalet-içişleri olarak nitelendirilen üç sütunun üzerine kurulu bir yapı olarak kabul edilmektedir (AB Antlaşması düzenlemelerinin içerdiği konuların hukuki açıdan analizi için bkz., Ayşe Füsün Arsava, **Amsterdam Antlaşmasının Avrupa Birliği Hukukuna Katkıları (Makaleler Derlemesi)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 589, Ankara, 2000, *passim*). AB, amaçlarını gerçekleştirmek için Avrupa Toplulukları'nın kurumlarından yararlanmaktadır (örneğin bkz., AB

Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT), Avrupa Topluluğu (AT) ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET)] Kurucu Antlaşmaları'nda ve AB Antlaşması'nda yer almaktadır. Özellikle AB Konseyi tarafından Haziran 1993 tarihinde Kopenhag'da kabul edilen ve AB'ne tam üyelik için ön koşul olarak benimsenen “ *Kopenhag Kriterleri* ”nden sonra, insan hakları konusu gerek AB, gerek AB'ne üye adayları olan devletler tarafından daha da önemsenir hale gelmiştir.

AB'nde insan haklarına ilişkin ihlallerin gerçekleşmesi halinde, işbu ihlallere yönelik uygulanabilecek yaptırımlar, AB Antlaşması ve Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları'nın ilgili düzenlemelerinde yer almaktadır. Konuya ilişkin olarak özellikle Avrupa Toplulukları hukuk sisteminde yetkili kurumların, bu yetkilerini hukuka uyarlı bir biçimde kullanmaları ve olası insan hakları ihlallerini önlemeleri önemli olmaktadır. Bu konuda, uluslararası hukuk sistemindeki hukuk sùjeleri arasında genel olarak klasik işbirliği anlayışının egemen olması nedeniyle, insan haklarına ilişkin ihlallerin tespiti ve tespit halinde uygulanabilecek yaptırımların

---

Antlaşması'nın 3. ve 5. md.'leri). Genel ve soyut olarak denilebilir ki AB, siyasal bütünlüşme gayesi ön planda olan (bkz., Tuğrul Arat, “ Gümrük Birliğı Çerçevesinde Mevzuat Uyumu Çalışmaları ”, **Gümrük Birliğı Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1998, s. 75) uluslararası hukuk kişiliğı tartışmalı bir yapıdır (bu konuda bkz., Ibid., s. 76. AB ve Avrupa Toplulukları'nın uluslararası ve iç hukuk kişiliğı konusundaki bilgi ve açıklamalar için bkz., Ayşe Füsün Arsava, “Avrupa Birliğı Anlaşması-Değişiklik Prosedürü ”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 54, Sayı 1, 1999, s. 9; Ayşe Füsün Arsava, “Amsterdam Anlaşmasının Ortak Hükümlerinin Analizi ”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, Güz 2000, s. 186; Jean Charpentier, “ De la Personnalité de l'Union européenne ”, **Mélanges Peiser**, Ed. Presses Universitaires de Grenoble, 1995, s. 93-102; Mehmet Genç, **Avrupa Topluluklarının Kurumsal ve Hukuksal Yapısı**, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1993, s. 29-35; Haluk Günüşür, **Avrupa Topluluğı Hukuku**, Avrupa Ekonomik ve Dayanışma Merkezi Yayını, Üçüncü Baskı, Ankara, 1996, s. 5-6; Hüseyin Pazarıcı, **Uluslararası Hukuk Açısından Avrupa Ekonomik Topluluğı'nun Yaptığı Anlaşmalar**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 418, Ankara, 1978, s. 19-31; Pierre Pescatore, “ Relations extérieures des communautés. Contribution à la doctrine de la personnalité des organisations internationales ”, **Recueil des Cours de l'Académie de Droit International**, Vol. II, 1961, s. 1-244; Ünal Tekinalp/Gülören Tekinalp vd., **Avrupa Birliğı Hukuku**, Beta Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2000, s. 41-44). Belirtmek gerekir ki, Avrupa Toplulukları ayrı hukuki kişiliğı sahiptir. 25.03.1957 tarihinde Roma'da imzalanan ve 01.01.1958 tarihinde yürürlüğe giren “ Avrupa Toplulukları'nın Ortaklaşa Bazı Kurumlarına İlişkin Sözleşme ” ve 08.04.1965 tarihinde Brüksel'de imzalanan ve 01.07.1967 tarihinde yürürlüğe giren “ Fusion Antlaşması ” (Birleşme Antlaşması) (bkz., Genç, op. cit., s. 40-41; Haluk Günüşür, “ Avrupa Birliğı'nin Kurucu Antlaşmaları, Gümrük Birliğı ve Tek Pazar (İç Pazar)”, **Avrupa Birliğı El Kitabı**, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayını, Ankara, 1995, s. 71) ile her üç Topluluğun kurumları birleştirilmiş ise de, Avrupa Toplulukları'nın Kurucu Antlaşmaları itibarıyla yüklenedikleri fonksiyonlar farklıdır.

yeterli olduğu söylenemez. Bu konuda, Avrupa Konseyi bünyesinde benimsenen mevzuatın etkin olduğu söylenebilir. Diğer bir ifadeyle, 04.11.1950 tarihinde imzalanan ve 03.09.1953 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşmesi kaynak alınarak, Avrupa Konseyi içerisinde Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi aracılığıyla insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması daha sistematik ve etkin bir biçimde sağlanmaya çalışılmaktadır. Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları'nda ve AB Antlaşması'nda, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşmesi'nde benimsendiği gibi insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunmasına yönelik bir temel haklar kataloğuna yer verilmemektedir. Bu anlamda, insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması konusunda Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD)² önünde görülen davalarda, ATAD, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşmesi'nin ilgili hükümlerine sıkça atıf yapmaktadır. Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme'nin AB üyesi tüm devletler tarafından onaylanması ve ATAD tarafından konuya ilişkin olarak kararlarına mesnet oluşturması, bu Sözleşme'yi Topluluklar hukukunda önemli hale getirmektedir³.

Konuyu ele alırken, öncelikle AB Antlaşması ve Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları'nda yer alan düzenlemeleri inceleyeceğiz. Bu düzenlemeler incelendikten sonra, AB Antlaşması ile Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları itibarıyla yetki sahibi kurumları belirlemeye, en son aşamada ise AB'nde insan haklarının korunmasına ilişkin uygulanabilecek yaptırımları ve bu konudaki yetersizlikleri saptamaya çalışacağız.

1. Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları Açısından İnsan Hakları

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları insan hakları ve temel özgürlükleri açısından incelendiğinde, işbu Antlaşmaların bu konuda bir katalog içermediklerini söyleyebiliriz⁴. Böyle

² ATAD'nın kurumsal yapısı, görev ve yetkileri konusunda bkz., Tuğrul Arat, **Avrupa Toplulukları Adalet Divanı**, Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yayın No: 3, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1989, *passim*. Ayrıca, ATAD'na bağlı olarak tesis edilen Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi'nin kurumsal yapısı, görev ve yetkileri konusunda bkz., Kamuran Reçber, **Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi**, Ezgi Kitabevi Yayını, Bursa, 2002, *passim*.

³ Bu konuya ilişkin geniş bilgi ve yorum için bkz., Ayşe Füsün Arsava, " Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Temel Haklar ", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 52, Sayı 1-4, Ocak-Aralık 1997, s. 117-124; Ayşe Işıl Karakaş, **Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği**, Der Yayınları, İstanbul, 1993, s. 59-67.

⁴ Bkz., Hüseyin Pazarıcı, " Avrupa Toplulukları Hukuk Düzeninde İnsan Haklarının Korunması ve Türkiye ", **Bahri Savcı'ya Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1988, s. 393-399; Ayşe Füsün Arsava, " Avrupa Toplulukları Adalet...", op.cit., s.

olmakla birlikte, Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları'nda insan hakları ve temel özgürlüklere ilişkin kimi hükümlerin de bulunduğunu belirtmek gerekir. Avrupa Toplulukları hukukunda temel haklar, bu hukuk düzeninin bir parçası olarak kabul edilmektedir⁵. Hatta, AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. ve 2. prg.'larında, aşağıda belirteceğimiz gibi, bu konuda açık bir düzenleme de bulunmaktadır. Böyle olmakla birlikte, AB Antlaşması'ndan önce, Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları'nda bu konuya ilişkin böyle açık bir düzenleme bulunmamaktaydı. Fakat, ATAD, 13.07.1984 tarihli kararında, temel hakları genel hukuk prensipleri içerisinde kabul etmiş ve bu hakların korunmasını kendi teminatı altında görmüştür. ATAD, bu anlamda, Avrupa Toplulukları üyesi devletlerin ortak Anayasa geleneklerinden ve üye devletlerin taraf olduğu veya iştirak ettiği insan haklarına ilişkin uluslararası Antlaşmalardan hareket etmekte ve bu kapsamda, tanınan ve teminat altına alınan insan haklarına saygıyla bağdaşmayan önlemlerin alınmasını, Topluluklar hukukuna uygun olarak kabul etmemektedir⁶.

Avrupa Toplulukları'nın gaye edindikleri konular spesifik alanlara ilişkin olmakla birlikte, yukarıda belirttiğimiz gibi, insan hakları ve temel

---

117. AB Antlaşması ve AT Kurucu Antlaşması'nın insan hakları ve temel özgürlüklerine ilişkin düzenlemeleri hakkında bkz., Mehmet Genç, **İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri. Ulusal ve Uluslararası Temel Mevzuat**. Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını, Yayın No: 16, Bursa, 1997, s. 479-498; **Rapport Annuel de l'Union européenne sur les Droits de l'Homme**, Conseil de l'Union européenne: http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/doc/report_99_fr.pdf.

⁵ATAD, 12.11.1969 tarihinde tesis ettiği kararında bu hususu benimsemiştir. Bu konuda bkz., C-29/69, Arrêt du 12.11.1969, Stauder/Stadt Ulm, Recueil de Jurisprudence 1969, s. 419: Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=fr&numdoc=61969J0029. Ayrıca bkz., Arsava, "Avrupa Toplulukları Adalet Divanı...", op. cit., s. 118.

⁶ Bu konuda bkz., ATAD'nın 13.07.1984 tarihinde verdiği kararın 17 No'lu prg.'i: C-5/88, Arrêt du 13.07.1984, Wachauf/Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft, Recueil de Jurisprudence 1989, s. 2609: Bu konuda bkz., http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=fr&numdoc=61988J0005. ATAD içtihatında temel haklar konusunda geniş bilgi ve yorumlar için bkz., Mehmet Semih Gemalmaz, "Ulusalüstü Hukuk Düzeni: Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Muammer Aksoy'a Armağan)**, Cilt: XLVI, No: 1-2, Ocak-Haziran 1991, s. 208-216; Christiane Duparc, **Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları**, Avrupa Toplulukları Komisyonu Yayını, Ekim 1992: <http://www.deltur.ccc.eu.int/kitap/kinsanhak.rtf>; Ayşe Işıl Karakaş, op.cit. s. 40-58; Arsava, "Avrupa Toplulukları Adalet Divanı...", op. cit., s. 122-123 vd.; Ayşe Füsün Arsava, "ATAD'ın Hukuk Yaratma Yetkisi", **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 54, Sayı 3, Temmuz-Eylül, 1999, s.16-20; Aslan Gündüz, "Avrupa Birliği'nde İnsan Haklarının Yeri: Kurumsal Düzenleme ve Bireylerin Hakları", **Marmara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1-2, 1999, s. 101-103.

özgürlüklerinin korunmasına ilişkin kimi düzenlemeler de Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları'nda yer almaktadır.

1.1. AKÇT Kurucu Antlaşması

18.04.1951 tarihinde imzalanan ve 23.07.1952 tarihinde yürürlüğe giren AKÇT Kurucu Antlaşması⁷, üye devletler arasında kömür ve çelik sektörüne ilişkin yoğun işbirliği ve entegrasyonu öngörmesinin yanı sıra, giriş kısmının dördüncü bendi zımnen de olsa insan hakları ile ilgili hususları da içermektedir. Fakat, AKÇT Kurucu Antlaşması'nın diğer hükümleri dikkate alındığında insan hakları ve temel özgürlüklerine yönelik sarih bir hükme rastlamak mümkün olamamaktadır. Bu haliyle AKÇT Kurucu Antlaşması, insan hakları ve temel özgürlükleri konusunda yetersiz niteliktedir⁸.

1.2. AAET Kurucu Antlaşması

25.03.1957 tarihinde üye devletler tarafından imzalanan ve üye devletlerin iç hukuklarının gerektirdiği şartlara göre onaylanarak 01.01.1958 tarihinde yürürlüğe giren AAET Kurucu Antlaşması da, AKÇT Kurucu Antlaşması gibi insan hakları ve temel özgürlükleri konusunda yetersiz nitelikte kabul edilebilecek hükümler ihtiva etmektedir. Örneğin, AAET Kurucu Antlaşması'nın giriş kısmının dördüncü bendi, üstü örtülü de olsa insan hakları konusuyla ilişkilendirebileceğimiz bir ibare içermektedir: “ *halkların yaşam ve sağlığına yönelik tehlikeleri giderecek güvenlik şartlarını oluşturmak...*”. AAET ve AKÇT Kurucu Antlaşmaları'nın insan hakları ve temel özgürlükleri konusunda çok sınırlı mahiyette düzenlemeler içermelerinin nedeni olarak, AAET ve AKÇT'nin Kurucu Antlaşmaları itibarıyla spesifik konularda görev üstlenmeleri ve yetki kullanmaları gösterilebilir. Fakat, aşağıda belirteceğimiz gibi, AT Kurucu Antlaşması, AAET ve AKÇT Kurucu Antlaşmaları'na oranla bu konuda daha geniş düzenlemeler içermektedir.

1.3. AT Kurucu Antlaşması

25.03.1957 tarihinde imzalanan ve 01.01.1958 tarihinde yürürlüğe giren AT Kurucu Antlaşması, insan hakları ve temel özgürlükleri konusunda, AKÇT ve AAET Kurucu Antlaşmaları'na oranla daha geniş ve sarih düzenlemeler içermektedir. AT Kurucu Antlaşması'nda yer alan insan hakları ve temel özgürlüklere ilişkin hükümleri betimleyici bir çerçevede incelemek çalışmanın konusunu dağıtacağından ve genişleteceğinden, bu çalışmada işbu Antlaşma'nın ilgili hükümlerinin bir kaçına değinmekle

⁷ Elli yıl için akdedilen AKÇT Kurucu Antlaşması 23.07.2002 tarihinde sona ermiştir. AKÇT Kurucu Antlaşması'nın sona erdirilmesi konusunda geniş bilgi için bkz.: http://europa.eu.int/ecsc/index_fr.htm.

⁸ Bu konuda bkz., Gemalmaz, op. cit., s. 206.

yetineceğiz⁹. AT Kurucu Antlaşması'nda, gerek İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nde, gerek Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme'de benimsenen milliyet ve cinsiyete dayalı ayrımcılığın yasaklanması ve eşit işlem görme hususu açık bir şekilde vurgulanmaktadır. Bu konuda, AT Kurucu Antlaşması'nın 12. md.'si, işbu Antlaşma'nın uygulanması kapsamında, özel hükümler saklı kalmak kaydıyla, uyrukluğa esasına dayalı ayrımcılığın yasaklandığını düzenlemektedir. Bu maddeye istinaden AB Bakanlar Konseyi, AT Kurucu Antlaşması'nın 251. md.'sinde benimsenen usul ve şartlara göre, ayrımcılığı yasaklamaya yönelik kurallar kabul edebilmektedir.

Ayrıca, AT Kurucu Antlaşması'nın 13. md.'sinde benimsendiği gibi, AB Bakanlar Konseyi, AT Kurucu Antlaşması'nın diğer hükümlerine zarar vermeksizin, " *Topluluğa Antlaşma tarafından tanınan yetkilerin içinde kalarak, Komisyon'un önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'na danıştıktan sonra oybirliğiyle hareket ederek, cinsiyet, ırk ve etnik köken, din veya inanç, engellilik, yaş ve cinsel konuma dayanan ayrımcılıkla mücadele etmek için uygun girişimlerde bulunabilir* " ¹⁰. AT Kurucu Antlaşması'nın 18-21. md.'leri ise AB vatandaşlığına ilişkin çeşitli hükümleri içermektedir. Bu hükümlerde, üye devlet vatandaşlarının, diğer üye devletlerdeki yerel seçimlerde ve Avrupa Parlamentosu (AP) seçimlerinde kullanabilecekleri seçme ve seçilme hakkı, diplomatik korumadan yararlanma ve AP'na dilekçe ile başvurma hakkı konu edilmektedir.

Diğer yandan, AT Kurucu Antlaşması, ayrımcılığın yasaklanması konusundaki hükümlerin yanı sıra, yerleşme hakkı¹¹, serbest meslek edinme¹², hizmet edimi¹³ gibi bireysel haklara ilişkin hükümleri de içermektedir¹⁴.

Ayrıca, AT Kurucu Antlaşması'nın XI. Başlığında sosyal politika, eğitim, mesleki eğitim ve gençlik konularında insan haklarını ilgilendiren çeşitli hükümler mevcuttur. Bu anlamda örnek mahiyette AT Kurucu Antlaşması'nın 136. md.'sinin ilgili hükümlerini dikkate aldığımızda, işbu madde sosyal politika ve sosyal haklara ilişkin hükümleri içermektedir¹⁵.

⁹ Örneğin bu konuda bkz., AT Kurucu Antlaşması'nın giriş kısmı ve işbu Antlaşma'nın 2-3., 12-13., 18-22, 30-31., 34., 39., 43., 47., 50., 61., 136-137., 141., 293., 309. vb. md.'leri.

¹⁰ Ayrıca, belirtmek gerekir ki AT Kurucu Antlaşması'nın 2. ve 3. md.'lerinde erkekler ile kadınlar arasında eşitliğin sağlanması veya mevcut eşitsizlik halinde bu eşitsizliğin giderilmesi amaçlanmaktadır.

¹¹ Bkz., AT Kurucu Antlaşması'nın 43. md.'si vd.

¹² Bkz., AT Kurucu Antlaşması'nın 47. md.'si vd.

¹³ Bkz., AT Kurucu Antlaşması'nın 49. md.'si vd.

¹⁴ Ayrıca, AT Kurucu Antlaşması'nın Başlık IV'ün altında yer alan (61. md. vd.) vize, sığınma, göç ve kişilerin serbest dolaşımına ilişkin hükümler mevcuttur.

¹⁵ AT Kurucu Antlaşması'nın 136. md.'si şu hükümleri içermektedir: " *Topluluk ve üye devletler, 18.10.1961 tarihinde Torino'da imzalanan Avrupa Sosyal Şartı ve 1989 İşçilerin*

Burada bir kez daha vurgulamak gerekir ki, Avrupa Toplulukları sisteminde insan hakları konusunda bir katalog bulunmamaktadır. Bu konuda AT Kurucu Antlaşması'nda diğer iki Topluluğun Kurucu Andlaşmaları'na oranla daha fazla hüküm bulunduğunu belirtmek gerekir. Ancak, AT da yapılandırılışı veya yetkilendirilişi açısından, insan haklarının ve temel özgürlüklerin korunması konusunda geniş yetkilere sahip değildir. Kaldı ki, yukarıda AT Kurucu Andlaşması'nın ilgili hükümleri itibarıyla atıfta bulunduğumuz kavram ve serbestlikler, AT hukuk sisteminin kurallarına tâbi olmaktadır. Genel ve soyut olarak AT'nun görevi, ortak bir pazarı ve ekonomik ve parasal bir birliği kurmak, Topluluğun bütünü içerisindeki ekonomik faaliyetlerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir şekilde geliştirilmesini, yüksek seviyeli bir istihdam ve sosyal korumayı, erkek ve kadınlar arasında eşitliği, sürdürülebilir ve enflasyonist olmayan büyümeyi, yüksek dereceli rekabet ve ekonomik performansların bütünleştirilmesini, çevrenin yüksek seviyede korunmasını ve kalitesinin yükseltilmesini, yaşam seviyesinin ve kalitesinin artırılmasını, üye devletler arasında ekonomik ve sosyal bütünleşmenin ve dayanışmanın iyileştirilmesini sağlama vb.; şeklinde belirtilebilir¹⁶.

Genel ve soyut bir şekilde belirtmeye çalıştığımız AT'nun bu görevi, dikkat edildiği takdirde Avrupa Konseyi bünyesinde kabul edilen Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme'de benimsendiği gibi, salt insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması ile ilgili değildir. Bu anlamda, AT Kurucu Antlaşması'nın, insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması konusunda yetki alanı itibarıyla sınırlı olduğunu belirtmek gerekir. Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları'nın yanı sıra, 07.02.1992 tarihinde imzalanan 01.11.1993 tarihinde yürürlüğe giren AB Antlaşması'nda da insan hakları ve temel özgürlüklerine ilişkin hükümler mevcuttur¹⁷.

Temel Sosyal Haklarına Dair Topluluk Şartı'nda da belirtilen temel sosyal haklar gibi hakları göz önünde bulundurularak, istihdamı ve ilerlemeyi korurken bunlar arasında uyumu mümkün kılacak şekilde ileri düzeyde yaşam ve çalışma koşullarının geliştirilmesi, uygun sosyal koruma, yönetim ve işgücü arasında diyalog, uzun süreli yüksek istihdamın temini ve dışlanmayla mücadele etmek amacıyla insan kaynaklarını geliştirme hedeflerine sahiptirler(...) " (Ayrıca 18.10.1961 tarihli Avrupa Sosyal Şartı için bkz.:

<http://conventions.coe.int/treaty/EN/WhatYouWant.asp?NT=035&CM=8&DF>. Diğer yandan, 1989 İşçilerin Temel Sosyal Haklarına Dair Topluluk Şartı için bkz.:

<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/cig/g4000c.htm#Chartesocialeeuropéenne>).

¹⁶ Bkz., AT Kurucu Andlaşması'nın 2. md.'si; Kamuran Reçber, **Avrupa Birliği Mevzuatı**, Ezgi Kitabevi Yayını, Bursa, 2003, s. 2.

¹⁷ Örneğin AB Antlaşması'nın giriş kısmının 3., 4., 11. prg.'ları ile işbu Antlaşma'nın 2., 6., 7., 11., 29., 49. vb. md.'leri.

2. AB Antlaşması

AB Antlaşması'nın giriş kısmının ilgili paragrafları ve işbu Antlaşma'nın 2., 6. ve 7. md.'leri insan hakları ve temel özgürlükleri konusunda kimi hükümler içermektedir. AB Antlaşması'nın giriş kısmında üye devletler, " (...) özgürlüğe, demokrasiye ve insan hakları ile temel özgürlüklere ve hukuk devletine saygıya bağlılıklarını (...) " teyit etmektedirler. Ayrıca, AB Antlaşması'nın 2. md.'si de, insan haklarıyla dolaylı olarak ilgili olduğunu belirtebileceğimiz şu hükümlere yer vermektedir. Bu madde şu şekildedir: " (...) bir Birlik vatandaşlığının kurulması yolu ile, üye devlet uyruklarının haklarının ve çıkarlarının korunmasını güçlendirmek; Birliği, içinde kişilerin serbest dolaşımının, dış hudutların kontrolüne, sığınma, göç ve suç önleme ve mücadelesine ilişkin uygun önlemler ile birlikte temin edildiği, bir özgürlük, güvenlik ve adalet alanı olarak korumak ve geliştirmek (...) ".

Diğer yandan AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. ve 2. prg.'ları da insan hakları ve temel özgürlükleri konusunda kimi hükümler içermektedir: " *1. Birlik, üye devletlerin ortak ilkeleri olan hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü ilkeleri üzerine kurulmuştur. 2. Birlik, 4 Kasım 1950 tarihinde Roma'da imzalanan Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme ile garanti altına alınan ve Topluluk hukukunun genel ilkeleri şeklinde üye devletlerin ortak anayasal geleneklerinden kaynaklanan temel haklara saygı gösterir* ". AB'ne üye olan veya üye olmayı gaye edinen devletlerin, AB Antlaşması'nın 6. md.'sinde benimsenen hükümlere bağlılıkları esastır. Ayrıca, AB Konseyi, Haziran 1993 tarihinde Kopenhag'da, AB'ne tam üyelik için çeşitli kriterler benimsemiştir. " *Kopenhag Kriterleri* " olarak da adlandırılan bu ilkeler genel ve soyut olarak şu şekildedir: Serbest piyasa ekonomisine sahip, demokrasi, özgürlük, insan haklarına saygıyı benimsemiş bir hukuk devleti olmak. AB Antlaşması'nın 7. md.'si ise, yukarıda belirttiğimiz işbu Antlaşma'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında belirtilen ilkelerin üye devletler tarafından ihlal edilmesi halinde uygulanabilecek yaptırımları içermektedir¹⁸. Bu konuya ilişkin bilgiler ve gerekli açıklamalar aşağıda verilecektir¹⁹.

¹⁸AB sistemi içerisinde insan hakları ve temel özgürlükleri konusunda bir " *Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı* " hazırlanmıştır. Bu şartın üye devletlerin onayına sunulması konusunda ise üye devletler arasında henüz bir mutabakat sağlanamamıştır. 3-4.06.1999 tarihlerinde Köln'de gerçekleştirilen AB Konseyi zirvesinde benimsenen Sonuç Bildirgesi'nde, Birlik düzeyinde uygulanan temel hakların bir Şart'ta toplanması benimsenmiştir. Bu zirveden sonra yapılan çalışmalar sonucunda, 07.12.2000 tarihinde Nice'de " *Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı* " imzalanmıştır. İşbu Şart'ın Topluluklar sistemine dahil edilip edilmeyeceğine veya edilecekse bunun nasıl ve ne şekilde olacağı konusunda henüz bir uyum gerçekleştirilememiştir. " *Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı* " nın tüm metni için bkz., *Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı*, Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği İle İlişkiler

3. AB Sisteminde İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin İhlal Edilmesinin Tespiti ve Uygulanacak Yaptırımlar

AB Antlaşması ve Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları, insan hakları ve temel özgürlüklerinin ihlal edilmesinin tespitinde uygulanacak prosedürü genel olarak düzenlemektedirler. Bu anlamda yapılabilecek bir tespit halinde, hukukun elvermesi veya şartların gerektirmesi durumunda, insan hakları ve temel özgürlüklere yönelik yapılan ihlaller konusunda yaptırım uygulanması da söz konusu olmaktadır.

3.1. İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin İhlal Edilmesinin Tespiti

AB Antlaşması'nın 7. md.'si²⁰ ve bu maddeye paralel hüküm içeren AT Kurucu Antlaşması'nın 309. md.'si²¹, insan hakları ve temel özgürlüklere,

---

Genel Müdürlüğü Yayını, Kasım 2001, Ankara, *passim*. Ayrıca bkz., **Journal Officiel des Communautés européennes**, C 364, 18.12.2000: http://europa.eu.int/eur-lex/pri/fr/oj/dat/2000/c_364/c_36420001218fr00010022.pdf.

¹⁹Ancak, bunlara geçmeden önce şu açıklamayı da yapmakta yarar görüyoruz. Dikkat edilecek olursa, AB Antlaşması'nın giriş kısmında, 6. md.'sinin 1. prg.'ında yer alan hükümler ile "Kopenhag Kriterleri" nin tümü doğrudan insan hakları ve temel özgürlüklerine ilişkin değildir. Bu hususların bazılarının (sığınma, demokrasi, hukukun üstünlüğü gibi) dolaylı olarak insan hakları ile ilişkili oldukları söylenebilir. Bu anlamda, aşağıda açıklamaya veya bilgi vermeye çalışacağımız AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında öngörülen ilkeleri de bu kapsamda değerlendirmek gerekir. AB Antlaşması'nın 7. md.'sinde, işbu Antlaşma'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ına atıf yapılarak üye devlet veya devletler tarafından yapılabilecek ihlaller, salt insan hakları ve temel özgürlüklere değil aynı zamanda dolaylı da olsa insan hakları ile ilintili olabilecek hürriyet, demokrasi ve hukukun üstünlüğüne yönelik de olabilmektedir. Bu nedenle, bu konuda çalışan veya bu konu ile ilgilenen kişiler tarafından bu çalışmanın başlığı da tenkit edilebilir. Fakat, AB Antlaşması'nın 6. md.'sinde bahsi geçen hürriyet, demokrasi ve hukukun üstünlüğü ilkelerini (bu konuda bkz., Anıl Çeçen, **İnsan Hakları**, Savaş Yayınevi, Genişletilmiş Üçüncü Basım, Ankara, 2000, s. 53-95, 271-298) dolaylı da olsa insan hakları ile ilişkilendirdiğimiz için bu çalışmanın başlığını " *Avrupa Birliği'nde Üye Devletler Tarafından İnsan Haklarının İhlal Edilmesi Durumunda Öngörülen Yaptırımlar* " şeklinde tercih ettik.

²⁰ AB Antlaşması'nın 7. md.'si şu şekildedir: " *1. Konsey, üye Devletlerin üçte birinin, Avrupa Parlamentosu'nun veya Komisyon'un gerekçeli önerisi üzerine, Avrupa Parlamentosu'nun onayı alındıktan sonra, 6. md.'nin 1. prg.'ında benimsenen ilkelere yönelik, bir üye Devlet tarafından ciddi bir ihlal riski oluşturulduğunu, üyelerinin beşte dört çoğunluk kararı ile tespit edebilir ve ilgili Devlete uygun tavsiyelerde bulunabilir. Konsey, böyle bir tespit yapmadan önce, ilgili üye Devleti dinler ve aynı usul uyarınca karar tesis ederek, bağımsız kişilerden söz konusu Devletin durumu ile ilgili makul bir sürede rapor sunmalarını isteyebilir.*

Konsey, böyle bir tespite neden olan hususların devam edip etmediklerini düzenli olarak kontrol eder.

2. Devlet veya Hükümet Başkanları düzeyinde toplanan Konsey, üye Devletlerin üçte birinin veya Komisyon'un önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'nun onayını aldıktan sonra

hürriyete, demokrasiye, hukukun üstünlüğüne yönelik ihlallerin gerçekleştirilmesi halinde, bu ihlalin nasıl gerçekleştiğini tespit etmeye ve uygulanabilecek yaptırımlara ilişkin hükümleri içermektedir. Bu konuya ilişkin açıklamalarımızı ve yorumlarımızı, Nice Antlaşması düzenlemeleri aracılığıyla Topluluklar Kurucu Antlaşmaları'nda ve AB Antlaşması'nda yapılan değişiklikleri de dikkate alarak yapmaya çalışacağız. Çünkü, Nice

oybirliği esası ile hareket ederek, ilgili üye devlet Hükümeti'ni gözlemlerini sunmak üzere davet ettikten sonra, 6. md.'nin 1. prg.'ında benimsenen ilkelerin söz konusu üye Devlet tarafından ciddi ve sürekli olarak ihlal edildiğini tespit edebilir.

3. 2. prg.'ta belirtilen böyle bir tespitte bulunması halinde Konsey, ağırlıklı çoğunluk esası ile hareket ederek, üye devletin Hükümet temsilcisinin Konsey'de oy kullanma hakkı da dahil olmak üzere, bu Andlaşma'nın söz konusu üye Devlete uygulanmasından doğan bazı hakların askıya alınmasına karar verebilir. Bunu yaparken Konsey, askıya almanın gerçek ve tüzel kişilerin hakları ve yükümlülükleri üzerindeki olası sonuçlarını dikkate alır.

Bu Andlaşma uyarınca söz konusu üye Devletin yükümlülükleri, her durumda o Devlet üzerinde bağlayıcı olmaya devam eder.

4. Konsey, önlem alınmasına neden olan durumda daha sonra değişiklikler meydana gelmesi halinde, 3. prg. uyarınca alınan önlemleri ağırlıklı çoğunluk ilkesi ile hareket ederek değiştirebilir veya bunlara son verebilir.

5. Bu maddenin amaçları doğrultusunda Konsey, söz konusu üye Devletin Hükümet temsilcisinin oyunu dikkate almadan hareket eder. Şahsen hazır bulunan veya temsil edilen üyelerin çekimser kalmaları, 2. prg.'ta belirtilen kararların alınmasına engel olmaz. Ağırlıklı çoğunluk, Avrupa Topluluğu Kurucu Andlaşması'nın 205. md.'sinin 2. prg.'ında benimsendiği gibi ilgili Konsey üyelerinin sayısının ve ağırlıklı oylarının aynı oranı olarak tanımlanır.

Bu paragraf, 3. prg. uyarınca oy kullanma hakkının askıya alınması durumunda da uygulanır.

6. 1 ve 2. prg.'ların amaçları doğrultusunda, Avrupa Parlamentosu, üyelerinin çoğunluğunu temsil edecek şekilde kullanılan oyların üçte ikisiyle karar tesis eder”.

²¹ AT Kurucu Antlaşması'nın 309. md.'si şu şekildedir: “ 1. AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 3. prg.'ı gereğince bir üye Devlet Hükümetinin temsilcisinin oy kullanma hakkını askıya alan bir karar alındığında, bu oy hakları, bu Andlaşma'ya ilişkin olarak da askıya alınır.

2. Ayrıca, AB Antlaşması'nın 6. md.'sinde belirtilen ilkelerin bir üye Devlet tarafından ciddi ve sürekli ihlali halinde, aynı Andlaşma'nın 7. md.'sinin 2. prg.'ı uyarınca karar verildiğinde, Konsey, ağırlıklı çoğunlukla bu Andlaşma'nın söz konusu üye Devlete uygulanmasından doğan bazı hakları askıya almaya karar verebilir. Bunu yaparken, Konsey, askıya almanın gerçek ve tüzel kişilerin hakları üzerindeki olası sonuçlarını dikkate alır. Bu Andlaşma kapsamında söz konusu üye Devletin yükümlülükleri, her durumda o Devlet üzerinde bağlayıcı olmaya devam eder.

3. Konsey, ağırlıklı çoğunlukla, 2. prg. uyarınca alınan önlemlerin, alınmalarına neden olan durumda değişiklik olması halinde, değiştirilmelerine veya kaldırılmalarına karar verebilir.

4. 2 ve 3. prg.'larda belirtilen kararları alırken, Konsey, söz konusu üye Devletin Hükümet temsilcisinin oylarını dikkate almadan hareket eder. Bu Andlaşma'nın 205. md.'sinin 2. prg.'ına istisna olarak, ağırlıklı çoğunluk ilkesi, 205. md.'nin 2. prg.'ında benimsendiği şekliyle ilgili Konsey üyelerinin ağırlıklı oylarının aynı oranı olarak tanımlanır.

Bu paragraf, oy kullanma haklarının 1. prg. uyarınca askıya alınması durumunda da uygulanır. Böyle durumlarda oybirliğini gerektiren bir karar, ilgili üye Devlet Hükümetinin temsilcisinin oyu olmaksızın alınır”.

Antlaşması düzenlemeleriyle yapılan değişiklikler, üye devletlerin tümü tarafından iç hukuklarının öngördüğü prosedüre göre onaylanmış ve bu değişiklikler 01.02.2003 tarihinden itibaren yürürlüğe girmiştir²².

3.1.1. AB Antlaşması'nın 7. Md.'sinin 1. Prg.'ı Açısından Ciddi İhlal Riskinin Tespiti

AB Antlaşması'nın 7. md.'si gereğince (aynı yönde AT Kurucu Antlaşması'nın 309. md.'sini de dikkatte almak gerekir)²³ ihlalin yapılp yapılmadığına ilişkin tespiti, nihai aşamada AB Bakanlar Konseyi yapmaktadır. Zira, AB Antlaşması'nın 7. md.'si, AB Bakanlar Konseyi'nin bu tespiti yapabilmesinin şekil ve şartlarını sarih bir şekilde düzenlemektedir. Bu anlamda, yukarıda belirttiğimiz AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında benimsenen ilkelerin, yani üye devletlerin ortak ilkeleri olan hürriyetin, demokrasinin, insan haklarının ve temel özgürlüklerin ve hukukun üstünlüğünün bir üye devlet tarafından ciddi bir şekilde ihlal edilebileceği riskinin tespit edilmesi gerekmektedir. AB'nin bu ilkeler üzerine kurulu olduğu AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında açıkça belirtilmektedir. Bu ilkelerin gerek doğrudan (insan hakları ve temel özgürlükler), gerek dolaylı olarak (hürriyet, demokrasi ve hukukun üstünlüğü) insan hakları ile ilgili olduğunu belirtmek gerekir.

AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 1. prg.'ına göre, üye devletlerin üçte birinin, AP'nun veya Komisyon'un gerekçeli girişimi üzerine, AP'nun uygun görüşü²⁴ alındıktan sonra, AB Bakanlar Konseyi beşte dört çoğunlukla, AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında benimsenen ilkelere yönelik bir üye devletin “ *ciddi bir ihlal riski* ” oluşturduğunu tespit edebilir. Bu tespit yapılması durumunda, AB Bakanlar Konseyi, ihlal riski ile itham edilen devlete uygun tavsiyeler yönelir. Ancak, AB Bakanlar Konseyi, bu tür bir tespiti yapmadan önce, ilgili devleti soruna ilişkin olarak dinler ve bağımsız kişilerden konuya ilişkin olarak kendisine rapor sunmasını isteyebilir. Bu iki hususu sırası ile ele aldığımızda şu tespitlerde bulunabiliriz:

AB Bakanlar Konseyi, AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında benimsenen ilkeler kapsamındaki konulara yönelik ciddi ihlal riski oluşturduğunu düşündüğü devlete, kendisine görüşlerini sunması için makul bir süre verir. Ancak, bu sürenin ne kadar olduğu konusunda herhangi bir bilgi ilgili mevzuat itibarıyla bulunmamaktadır. Aslında, ciddi ihlal riski

²² Nice Antlaşması düzenlemelerinin AB üyesi devletlerin iç hukuklarının öngördüğü prosedüre göre onaylanması ve onay belgelerinin uluslararası hukuk kurallarına uygun olarak tevdi edilmesi konusunda bkz., http://europa.eu.int/comm/nice_treaty/ratifiable_fr.pdf.

²³ Bkz., bu çalışmanın 20 ve 21 numaralı dipnotları.

²⁴ Bu konuda, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 6. prg.'ına göre Avrupa Parlamentosu, üyelerinin çoğunluğunu temsil edecek şekilde kullanılan oyların üçte ikisiyle karar tesis etmektedir.

oluşturan devlete yeteri kadar sürenin verilmesi gerekmektedir. Fakat, bu sürenin de çok uzun tutulmaması, diğer bir ifadeyle devlete, yapılacak çeşitli temaslar ve yazışmalar için yeterli bir sürenin verilmesi gerekmektedir. Bu konuda verilen sürenin kısa tutulmasını haklı kılabilecek bir durum da, ciddi ihlal riskinin, kısa sürede risk olmaktan çıkıp sürekli ihlal şekline dönüşebilmesidir. Ancak, sürenin çok kısa tutulması, ilgili devletin, bu süre içerisinde görüşlerini sunamamasına da yol açabilmekte ve bu durum üstü örtülü bir şekilde bir hakkın kullanılmasının zaman itibarıyla sınırlandırılması anlamına da gelmektedir. Bu durum da, aşağıda belirteceğimiz gibi ciddi ihlal riski oluşturmakla itham edilen devlete, ATAD önünde dava açma hakkı doğurur. Öyle ki, ATAD, Commission/Belgique davasında tesis ettiği kararında, AT Kurucu Antlaşması'nın 226. md.'si gereğince Komisyon'un üye devlete gönderdiği resmi yazıyı yanıtlaması için verilen sekiz günlük süreyi ve daha sonraki aşamada gerekçeli mütalâaya cevap vermesi için öngördüğü onbeş günlük süreyi yeterli görmemiştir²⁵.

AB Bakanlar Konseyi, ciddi bir ihlal riskini tespit girişmeden önce, yukarıda belirttiğimiz AB Antlaşması'nın 7. md.'sin 1. prg.'ında benimsenen aynı usule göre, yani üye devletlerin üçte birinin, AP'nun veya Komisyon'un gerekçeli girişimi üzerine, AP'nun uygun görüşü alındıktan sonra, bağımsız kişilerden konuyla ilgili kendisine makul bir süre içerisinde bir rapor sunmasını isteyebilir. Bağımsız kişilerin görevlendirilmesi durumunda, ciddi ihlal riskinin tespiti için, bu kişilerin AB Bakanlar Konsey tarafından belirlenen makul süre içerisinde raporunu hazırlaması beklenir. Bu anlamda, tayin edilen bağımsız kişiler tarafından hazırlanan bu rapor, ciddi ihlal riskinin tespitinde, AB Bakanlar Konseyi tarafından dikkate alınmaktadır. Nice Antlaşması düzenlemeleri ile AB Antlaşması'na getirilen bu değişiklik, aslında daha önce Avusturya'ya karşı tatbik edilen modelle uyusmaktadır²⁶. Burada makul sürenin ne kadar olabileceği konusunda ise,

²⁵ Bu konuda bkz., ATAD tarafından tesis edilen Commission/Belgique davasının 10 No'lu prg.'ı. Bu davanın tam metni için bkz., C-293/85, Arrêt du 02.02.1988, Commission/Belgique, Recueil de Jurisprudence 1988, s. 305: Bu konuda bkz.: http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=fr&n umdoc=61985J0293. Ayrıca bkz., Haluk Kabaalioğlu, **Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu**, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1997, s. 257-258.

²⁶ Konuya ilişkin olarak bkz., Ayşe Füsün Arsava, " Nice Antlaşmasının Getirdikleri ", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Bahar/2002, s. 24. Avusturya'da 1999 yılında yapılan seçimlerde ikinci parti haline gelen ve ırkçı söylemleri ile dikkat çeken Avusturya Özgürlükçüler Partisi'nin (FPÖ) iktidara gelmemesi konusunda (iktidara geldikten sonra da) AB bünyesinde siyasi anlamda tepkiler gösterilmiştir. Hatta bu konuda, Martti Ahtisari (Finlandiya devlet Eski Başkanı), Jochen Frowein (Heidelberg Max-Planck Uluslararası Hukuk Enstitüsü Direktörü ve Avrupa Komisyonu Eski Başkan Yardımcısı) ve Marcelino Oreja (San Pablo-CEU Avrupa Üniversitesi Araştırmalar Enstitüsü Başkanı, İspanya Dışişleri Eski Bakanı, Avrupa Konseyi Eski Genel Sekreteri, Avrupa Toplulukları

AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 1. prg.'ında herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 1. prg.'ına göre, yine işbu Antlaşma'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında yer alan ilkelerin bir üye devlet tarafından ciddi olarak ihlal edilebileceği riskinin varlığının tespit edilmeye çalışılması, yukarıda belirttiğimiz gibi AB'nin üzerine kurulu olduğu ilkelerin ihlal edilmesinin önlenmesi bakımından bir erken uyarı sistemi olarak da değerlendirilebilir. Ancak, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 1. prg.'ı itibarıyla yapılan bir tespit nihayetinde ihlal riskinin varlığının ortaya çıkarılmasıdır. Diğer bir ifadeyle, bir üye devletin AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında benimsenen ilkeleri ihlal etme riski oluşturduğu tespit edilmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda, yapılan bu tespit henüz somut bir ihlal tespiti değildir. Yani, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 1. prg.'ı açısından, ihlal riski oluşturan devlete karşı somut yaptırım uygulama yoluna gidilmemektedir. Bu çerçevede, yukarıda belirttiğimiz usule uygun olarak eğer ihlal riski tespiti yapılmışsa, AB Bakanlar Konseyi, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 1. prg.'ının son bendi açısından sadece, “ *böyle bir tespite neden olan hususların devam edip etmediklerini düzenli olarak kontrol* ” etmektedir. Eğer, ciddi ihlal riski ortadan kalkmış ise AB Bakanlar Konseyi'nin konuya ilişkin kararını değiştirmesi gerekmektedir. Bir üye devlete karşı somut yaptırım uygulanabilmesi, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 2. prg.'ındaki usullerin yerine getirilmesi kaydıyla, aynı maddenin 3. prg. hükümlerinin işletilmesiyle mümkün olabilmektedir.

3.1.2. AB Antlaşması'nın 7. Md.'sinin 2. Prg.'ı Açısından Ciddi ve Sürekli İhlalin Tespiti

Yukarıda belirttiğimiz gibi, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 1. prg.'ında yapılan tespit “ *ciddi bir ihlal riski* ”ne ilişkindir. Aynı maddenin 2. prg.'ı gereğince yapılan tespit ise, “ *ciddi ve sürekli* ” olarak yapılan ihlal ile ilgili olmaktadır. “ *Ciddi ve sürekli* ” olarak yapılan ihlalin tespiti, AB Bakanlar Konseyi'nin Devlet ve Hükümet Başkanları düzeyinde toplanarak karar tesis etmesiyle yapılmaktadır. İhlalin “ *ciddi ve sürekli* ” olması gerekmektedir. İhlalin “ *ciddi ve sürekli* ” yapıldığı konusunda üye devletlerin üçte birinin veya Komisyon'un önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosu'nun onayı²⁷

Komisyonu Eski Üyesi) tarafından otuz dokuz sayfadan oluşan bir rapor 08.09.2000 tarihinde Paris'te hazırlanmıştır. Bu raporun hazırlanış nedeni ve raporun içeriği hakkında geniş bilgi için bkz., <http://www.elysee.fr/actus/arch0009/000908-12/rapport.pdf>. Arsava, Avusturya'ya karşı AT Kurucu Antlaşması'nın ihlali prosedürünün (bkz., AT Kurucu Antlaşması'nın 226-228. md.'leri) işletilebilmesinin, sadece “ *Topluluğa sadakat mükellefiyetinin ihlali nedeniyle söz konusu* ” olabileceğini vurgulamaktadır. (bkz.; Arsava, “ Nice Antlaşmasının...” , Ibid.).

²⁷ Bu konuda, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 6. prg.'ına göre Avrupa Parlamentosu, üyelerinin çoğunluğunu temsil edecek şekilde kullanılan oyların üçte ikisiyle karar tesis etmektedir.

alındıktan sonra, ihlale ilişkin sorunun AB Bakanlar Konseyi'ne iletilmesi gerekmektedir. AB Bakanlar Konseyi, AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında benimsenen ilkeleri ihlal etmekle itham edilen üye devletin konuya ilişkin tüm görüşlerini sunmasını ister. Bu uygulama, ihlal ile itham edilen devlet için bir savunma aracı olarak da düşünülebilir.

AB Bakanlar Konseyi, ihlal ile itham edilen devletin savunmasını veya görüşlerini yeterli görmediği takdirde, Devlet ve Hükümet Başkanları düzeyinde toplanarak oybirliği ile ilgili devletin " *ciddi ve sürekli* " ihlalde bulunduğu konusunda tespitte bulunabilir. Ancak, böyle bir tespitin yapılması halinde, " *ciddi ve sürekli* " ihlalle itham edilen devlete karşı yaptırım uygulanması, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 3. prg.'ında benimsenen usulün yerine getirilmesine bağlıdır. Diğer bir ifadeyle, aşağıda belirteceğimiz bu son hükümdeki usule göre, " *ciddi ve sürekli* " ihlal yaptığı tespit edilen devlete karşı uygulanabilecek yaptırım, AB Bakanlar Konseyi'nin AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 3. prg.'ına göre alacağı karara bağlı bulunmaktadır.

3.2. AB Antlaşması'nın 7. Md.'sinin 3. Prg.'ı ve AT Kurucu Antlaşması'nın 309. Md.'si Açısından Uygulanacak Yaptırımlar

Yukarıda belirttiğimiz AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 2. prg.'ı itibarıyla " *ciddi ve sürekli* " ihlal tespitinin yapılması halinde, AB Bakanlar Konseyi, AT Kurucu Antlaşması'nın 205. md.'sinin 2. prg.'ında benimsendiği şekilde ağırlıklı çoğunluk esası ile hareket ederek, ihlal ile itham edilen üye devletin Hükümet temsilcisinin AB Bakanlar Konseyi'nde oy kullanma hakkı da dahil olmak üzere, AB Antlaşması'nın söz konusu üye devlete uygulanmasından doğan bazı hakların askıya alınmasına karar verebilir²⁸. AB Bakanlar Konseyi bu tür bir karar tesis ederken, askıya almanın gerçek ve tüzel kişilerin hakları ve yükümlülükleri üzerindeki olası sonuçlarını da dikkate almak zorundadır. Zira, üye devlete uygulanabilecek bu tür bir yaptırım gerçek ve tüzel kişilerin haklarına sonuç itibarıyla menfi bir etki yaratabilir. AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında benimsenen ilkelere yönelik ihlalde bulunduğu tespit edilen üye devlete karşı uygulanan yaptırımlar, söz konusu devletin AB Antlaşması'ndan kaynaklanan yükümlülüklerine hanel getirmez. Diğer bir ifadeyle, bu Antlaşma uyarınca, söz konusu üye devletin yükümlülükleri her durumda o devlet üzerinde bağlayıcı olmaya devam eder²⁹.

AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 3. prg.'ı gereğince, AB Bakanlar Konseyi tarafından uygulanmasına karar verilen yaptırımlar, yine işbu

²⁸ Bu konuda bir karşılaştırma yapmak gayesiyle bkz., Birleşmiş Milletler Kurucu Antlaşması'nın 5. md.'si.

²⁹ Bkz., AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 3. prg.'ı; Aynı yönde bkz., AT Kurucu Antlaşması'nın 309. md.'si.

Konsey tarafından ağırlıklı çoğunlukla değiştirilebilir veya yaptırımın uygulanmasına neden olan durumun ortadan kalkması halinde bu yaptırımlara son verilebilir³⁰. AB Antlaşması'nın 7. md.'si düzenlemeleri kapsamında, AB Bakanlar Konseyi, ihlal ile itham edilen üye devletin Hükümet temsilcisinin oyunu dikkate almadan karar tesis eder. Şahsen hazır bulunan veya temsil edilen üyelerin çekimser kalmaları, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 2. prg.'ında belirtilen kararların alınmasına engel olmaz. Yukarıda belirttiğimiz ağırlıklı çoğunlukla karar tesis edilmesi hususu, AT Kurucu Antlaşması'nın 205. md.'sinin 2. prg.'ında benimsenen yöntemle yapılır³¹.

AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 3. prg.'ı gereğince, bir üye devlet Hükümetinin temsilcisinin oy kullanma hakkını askıya alan bir karar tesis edildiğinde, bu oy hakkı, AT Kurucu Antlaşması'na ilişkin olarak da askıya alınır³². Zira, AT Kurucu Antlaşması'nın 309. md.'sinin 1. prg.'ına göre, AB Antlaşması'nın “ 7. md.'sinin 3. prg.'ı gereğince bir üye devlet Hükümetinin temsilcisinin oy kullanma hakkını askıya alan bir karar alındığında ”, bu oy hakkı, AT Kurucu Antlaşması açısından da askıya alınmaktadır³³.

Yukarıda, gerek AB Antlaşması, gerek AT Kurucu Antlaşması itibarıyla genel olarak verdiğimiz hükümler içerisinde yer alan kimi kavramlar sarih olmaktan uzaktır. Örneğin, “*ciddi bir ihlal riski* ” veya “*ciddi ve sürekli ihlal* ” terimleri genel ve soyuttur. Bu durumda, nihai aşamada AB Bakanlar Konseyi, nelerin “ *ciddi bir ihlal riski* ” veya “ *ciddi ve sürekli ihlal* ” olduğunu belirleme yetkisine sahip olmaktadır. Ayrıca, AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında benimsenen “ *hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlükler*” kavramlarının da genel ve soyut olduklarını belirtebiliriz.

3.3. ATAD'nın AB Antlaşması'nın 7. Md.'si İtibarıyla Yargı Denetimi

Konuya ilişkin olarak AB Bakanlar Konseyi'nin kullanacağı yetkilerin ve tesis edeceği tasarrufların tamamıyla denetimsiz olduğu söylenemez. Zira, Nice Antlaşması düzenlemeleri aracılığıyla AB Antlaşması'nın 46. md.'sinde³⁴ yapılan değişiklik sonucu, AB Antlaşması'nın 7. md.'si kapsamında sadece pür usul hükümleri ile ilgili konularda³⁵ ATAD'nın yetkili olacağı benimsenmiştir. Ancak, AB Antlaşması'nın 7. md.'si hükümleri itibarıyla ATAD'nın yargı yetkisinin bu denli sınırlı tutulması

³⁰ Bkz., AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 4. prg.'ı.

³¹ Bkz., AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 5. prg.'ı.

³² Bkz., AT Kurucu Antlaşması'nın 309. md.'sinin 1. prg.'ı.

³³ Bu konuda bkz., AT Kurucu Antlaşması'nın 309. md.'si.

³⁴ AB Antlaşması'nın 46. md.'si, ATAD'nın AB Antlaşması'nın hangi hükümleri itibarıyla yargı denetimine sahip olduğunu düzenlemektedir.

³⁵ Bu konuda bkz., <http://europa.eu.int/scadplus/leg/fr/lvb/l33021.htm>.

veya işbu madde itibarıyla tesis edilen tasarruflara yargı yetkisinin teşmil edilmemesi önemli bir eksiklik olarak değerlendirilebilir. Bu anlamda, AB Antlaşması'nın 46. md.'sinin (e) bendi itibarıyla ihlalde bulunduğu tespit edilen üye devletin, bu tespit kararının kendisi açısından menfi bir sonuç oluşturduğuna kanaat getirmesi halinde, ihlalde bulunulduğunun AB Bakanlar Konseyi tarafından tespit edilmesi tarihinden başlayarak, bir ay içerisinde-ki bu süre hak düşürücü niteliktedir-sorunu ATAD'na sunması gerekir. Bu durum, Topluluklar hukuku itibarıyla bir iptal davası olarak düşünülebilir. Zira, iptal edilecek tasarruf, iptal isteminde bulunan devlete yönelik hukuki sonuçlar doğuracak niteliktedir. Diğer bir ifadeyle, iptal edilmek istenen tasarruf, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 2. prg.'ı gereğince ciddi ve sürekli bir ihlalin tespiti kararıdır. AB Antlaşması'nın 46. md.'sinin (e) bendi düzenlemelerine göre, “ *sadece tespit kararlarının mı, yoksa diğer tasarrufların veya ihmallerin de mi yargı denetimine tâbi olduğu açık değildir* ”³⁶. Bu konuda, Arsava, genişletici yorumun benimsenmesinin daha makul gözüktüğünü belirtmektedir³⁷. Çünkü, ATAD'nın yargı yetkisi AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin tüm usul hükümleri ile ilgilidir. AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin hükümlerine göre tesis edilen tasarruflar kapsamında uygulanmasına karar verilen yaptırımların “ *maddi içeriği* ” usul hükümleri kapsamında değerlendirilmemektedir³⁸. ATAD, kendi nezdinde açılan iptal davasında AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında benimsenen hükümlere yönelik ciddi ihlal riski oluşturan veya bu hükümleri ciddi ve sürekli olarak ihlal eden devletin, gerçekten bunları yapıp yapmadığı konusunda detaylı bir denetleme yapamaz. Aynı durum, itham edilen üye devletin ülkesindeki durumu rapor edecek bağımsız kişiler için de geçerlidir. Diğer bir ifadeyle, AB Antlaşması'nın 7. md.'sine göre uygulanmasına karar verilen yaptırımların denetim kapsamı usul hükümleri ile sınırlı kalmaktadır. Arsava'nın belirttiği gibi, usul hükümleri AB Bakanlar Konseyi'nin yetkilerine hukuk devleti ölçülerinde sınırlar getirmektedir³⁹.

Bu anlamda, AB Antlaşması'nın 7. md.'si hükümlerinde benimsenen usuller ihlal edilerek (oylama usulüne uyulmaması/AB Bakanlar Konseyi'nin gerekli çoğunlukla karar almaması, AP'nun onayının alınmaması, itham edilen devletin dinlenmemesi, kararın gerekçeli olmaması vb.) alınan bir karar, ATAD tarafından iptal edilebilecektir. Burada, ATAD, gerekçelerin doğru olup olmadığını değil, gerekçelerin var olup olmadığını denetlemektedir. Bize göre, gerekçelerin doğru olup olmaması konusunda da (yani gerekçelerin AB Antlaşması'nın 6. ve 7. md.'leri hükümleri ile AT

³⁶ Bkz., Arsava, “ Nice Antlaşmasının...” , op. cit., s. 25.

³⁷ Ibid.

³⁸ Ibid.

³⁹ Ibid.

Kurucu Antlaşması'nın 309. md.'sine uygun olup olmadıkları) ATAD'na yargı denetimi yetkisi tanınması doğru olabilirdi.

ATAD'nın bir üst paragrafta belirttiğimiz gerekçelerin doğru olup olmamasını dikkate alarak karar vermesi durumunda, ATAD'nın bu kararına itiraz edilebilir mi? Bu konuda, ATAD tarafından verilen kararlar, bildirildiği andan itibaren kesinleşmiş sayılırlar ve hukuksal sonuç doğururlar. Bunun anlamı da kararın veya verilen hükmün kesin olması ve teyiz yollarının kapalı olmasıdır. Kimi istisnai durumlarda, ATAD'nın kararlarına karşı başvuru yolları tanınmıştır⁴⁰. Bunlardan birisi, ATAD'nın kararında maddi ve hesap hataları gibi kusurların bulunması halinde, taraflarca, bildirim tarihinden itibaren ATAD'nın Yargılama Usul Tüzüğü'nde belirtilen şekil ve şartlara istinaden bu kusurların düzeltilmesi istemidir. Ancak, bu düzeltme istemine rağmen ATAD, düzeltme istemini reddederse, ATAD'nın kararı kesinleşmiş olmaktadır. Avrupa Toplulukları hukuku ile kendisine tanınan yetkiler kapsamında ATAD'nın hareket etmesi gerekmektedir. Bu anlamda, ATAD'nın, Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları'nın yorumlanması ve uygulanmasında hukuka uyulması görevini yerine getirirken yetkilerinin dışına çıkmaması gerekir.

AB'nin dinamik bir yapı olması nedeniyle Avrupa Toplulukları hukukunda boşlukların veya eksikliklerin olması doğaldır. Bu boşluk veya eksiklikler, belirli durumlarda ATAD tarafından, Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları'nın yorumlanması ve uygulanması kapsamında hukuka uyulmasını sağlama gayesiyle giderilmeye çalışılmaktadır. ATAD, bunu yaparken kendisine tanınan yetkiler çerçevesinde hareket etmek durumundadır. ATAD'nın yetkilerini aşip aşmadığı hususunda ATAD üzerinde denetim yapacak bir yargı organı bulunmamaktadır. ATAD'nın yetkilerinin dışına çıkıp hukuk yaratarak⁴¹, üye devletlerin iradesini aşması durumunda, bu durumu düzeltmek, yukarıda belirttiğimiz kararın düzeltilmesi istemi dışında, kanaatimizce AB Bakanlar Konseyi tarafından alınacak tasarruflarla da mümkün olabilir. Fakat, bu tasarrufların da Avrupa Toplulukları hukuku kapsamındaki usule bağlı olmak kaydıyla, ATAD tarafından denetlenmeleri olasıdır. ATAD, genel hukuk ilkelerinden çıkarılan temel hakların içeriğinin somutlaştırılmasında, AB üyesi Devletlerin ortak anayasa geleneklerini ve tümünün taraf olduğu uluslararası antlaşmaları veya uluslararası hukuk işlemlerini esas almaktadır. Bu konuda, yukarıda belirttiğimiz gibi ATAD açısından, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme önemli olmaktadır. Bu çerçevede, ayrıca Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin kararları veya yorumları

⁴⁰ Bu konuda bkz., Arat, Avrupa Toplulukları Adalet..., op. cit., s. 125-128.

⁴¹ ATAD'nın hukuk yaratma yetkisi konusunda geniş bilgi ve değerlendirme için bkz., Arsa, "ATAD'ın Hukuk Yaratma...", op. cit., s. 13-28.

ATAD'nı yönlendirmekle beraber, bunların ATAD açısından bağlayıcı olmadıklarını belirtmek gerekir⁴².

Ayrıca, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 1. prg.'ı itibarıyla ciddi ihlal riski oluşturmakla itham edilen devlete yönelik tesis edilecek bir tavsiyenin hukuki etkisinin olmaması nedeniyle iptalinin mümkün olmayacağı AT Kurucu Antlaşması'nın 230. md.'sinin⁴³ birinci bendi açısından söylenebilir. Zira, bu hükümde şöyle bir ibare mevcuttur: “*Adalet Divanı, Avrupa Parlamentosu ile Konsey'in ortaklaşa, Konsey'in, Komisyon'un ve Avrupa Merkez Bankası'nın tavsiyeleri ile görüşleri dışında kalan tasarrufları ile Avrupa Parlamentosu'nun üçüncü şahıslar nezdinde hukuki etki doğuran tasarruflarının hukuka uygunluğunu denetler*”. Bu hükümde iptal edilecek tasarruflar içerisinde “*tavsiye ve görüşlere*” yer verilmemektedir. Ancak, ATAD'nın kararları dikkate alındığında, ATAD, Avrupa Toplulukları Kurucu Antlaşmaları'nda Topluluk kurumları tasarrufları belirlenmiş de olsa, iptali istenen tasarrufları geniş yoruma tâbi tutmakta ve “*bağlayıcı olabilen veya uygulama zorunluluğu doğuran*” tüm tasarruflar için iptal davası açılabilirliğini kabul edebilmektedir. Bu anlamda, tesis edilen tasarrufun “*özü*” dolayısıyla meydana getirdiği etki değerlendirmeye alınmaktadır⁴⁴. Bu çerçevede, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 1. prg.'ı

⁴² ATAD ile Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin aynı konularda birbirlerine ters düşen kararlar da verebilmeleri mümkündür. Bu konuda, ATAD, 1989 tarihli “Hoechst” davasında, meskenler açısından geçerli olan konut dokunulmazlığını bürolar için kabul etmemiştir (bkz., C-46/87 ve C-227/88, Arrêt du 21.09.1989, Hoechst/Commission, Recueil de Jurisprudence 1989, s. 2859:

http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=fr&n_umdok=61987J0046). Halbuki, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, 16.12.1992 tarihli kararında, büroların da Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme'nin 8. md.'sine göre özel alan olarak korunma hakkına sahip olduğuna hükmetmiştir. Bu anlamda, iki yargı organının aynı konuda farklı kararlar da almaları mümkündür. Avrupa Toplulukları hukukuna istinaden iç hukukta tesis edilen bir tasarruf nedeniyle, bu ulusal tasarrufa karşı ulusal mahkemeye başvurulması halinde, ulusal mahkeme AT Kurucu Antlaşması'nın 234. md.'sinde benimsenen şekil ve şartlara uygun olarak, ATAD'nından önkarar isteminde bulunabilir ve önkarara istinaden kendi kararını verebilir. Bu karara muhatap olan bireyin, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme'nin 34. md.'sine göre sorunu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'ne getirmesi durumunda, bu Mahkeme'nin de Avrupa Konseyi İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri Korumaya Dair Sözleşme'ye istinaden farklı bir karar vermesi mümkündür. Bu konuda açıklamalı bilgi için bkz., Arsava, “ATAD'ın Hukuk Yaratma...”, op. cit., s. 17-18.

⁴³ Aynı doğrultuda bkz., AKÇT Kurucu Antlaşması'nın 33. md.'si ve AAET Kurucu Antlaşması'nın 146. md.'si.

⁴⁴ Örneğin bu konuda ATAD tarafından 31.03.1971 tarihinde alınan Commission/Conseil davası kararı için bkz.: C-22/70, Arrêt du 31.03.1971, Commission/Conseil, Recueil de Jurisprudence 1971, s. 263 : http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=fr&n

itibarıyla alınacak bir tavsiyenin bağlayıcı olması, uygulama zorunluluğu veya hukuki sonuç doğurması durumu ile ilintili olmaktadır.

AB Bakanlar Konseyi, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 1. prg.'ında benimsenen usule göre, AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında öngörülen ilkelere yönelik ciddi bir ihlal riski oluşturduğunu tespit ettiği üye devlete tavsiyede bulunurken, bu devletin ciddi ihlal riski oluşturan durumu ortadan kaldırması veya önlemler almasını istemektedir. Tavsiye doğrultusunda, ciddi ihlal riski oluşturan durumun ortadan kaldırılmaması veya gerekli önlemlerin alınmaması durumunda, Devlet veya Hükümet Başkanları düzeyinde toplanan AB Bakanlar Konseyi yapacağı kontrol sonucunda, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 2. prg.'ı gereğince, bu Antlaşma'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında öngörülen ilkelerin söz konusu üye Devlet tarafından ciddi ve sürekli olarak ihlal edildiğini tespit edebilir. Bu tespitten sonra AB Bakanlar Konseyi, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 3. prg.'ı gereğince, yukarıda belirttiğimiz yaptırımları uygulayabilir. Bu nedenle, AB Bakanlar Konseyi'nin bu tür bir tavsiyesine söz konusu devlet tarafından uyulmaması halinde, vurguladığımız süreç itibarıyla bu devletin bir yaptırıma muhatap olmasıyla da sonuçlanabilmektedir. Bu durumda, ATAD'nın bu tür bir tavsiyeyi iptal davasına konu edip etmeyeceği hususunda kesin bir şey söylememekle birlikte, bu tür bir tavsiyenin bağlayıcı bir sonuç doğurduğunu da söylemek abartı olmayacaktır.

Diğer yandan, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 1. prg.'ının son bendi gereğince AB Bakanlar Konseyi'nin ciddi ihlal riskinin mevcudiyetini düzenli olarak denetlememesi nedeniyle, AT Kurucu Antlaşması'nın 232. md.'sinde⁴⁵ benimsenen usule göre ATAD nezdinde bir hareketsizlik davasının açılması mümkündür. Bunun için de, hareketsizlik davalarının

---

umdoc=61970J0022. Bu konuda ayrıca bkz., Arat, Avrupa Toplulukları Adalet..., loc. cit., s. 59; Güneş, Avrupa Topluluğu Hukuku, op. cit., s. 197, 297, 298.

⁴⁵ AT Kurucu Antlaşması'nın 232. Md.'si şu şekildedir: “ Bu Antlaşma'nın ihlali anlamında Avrupa Parlamentosu'nun, Konsey'in veya Komisyon'un karar almaması halinde, üye Devletler ve diğer Topluluk kurumları bu ihlalin saptanması amacı ile Adalet Divanı'nda dava açabilirler.

Bu dava, sadece davaya konu kurumun önceden harekete geçmeye davet edilmiş olması halinde kabul edilebilir. Bu daveti izleyen iki aylık süre zarfında, ilgili kurumun tutum belirlememesi halinde, müteakip iki aylık süre zarfında dava açılabilir.

Her gerçek ve tüzel kişi yukarıdaki paragraflarda belirlenen koşullar dahilinde, Topluluk kurumlarından birini, tavsiye veya görüş haricinde herhangi bir işlemi kendisine bildirmemiş olmasından dolayı Adalet Divanı'na şikayet edebilir.

Adalet Divanı, aynı koşullar altında kendi yetkisi altına giren alanlarda Avrupa Merkez Bankası'nın açacağı veya bu kuruma karşı açılacak dava ve başvurular hakkında da karar vermeye yetkilidir ”.

açılabilmesi konusundaki tüm şartların AT Kurucu Antlaşması'nın 232. md.'sine⁴⁶ göre yerine getirilmesi gerekmektedir.

AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 1. prg.'inin son bendi itibarıyla yapılacak bir denetim sonucunda (ki ne kadar bir süreyle sınırlandırıldığı da belli değildir), ciddi ihlal riskinin sürekli ve ciddi hale dönüşüp dönüşmediği veya ciddi ihlal riskinin ortadan kalkıp kalkmadığına ilişkin AB Bakanlar Konseyi tarafından bir karar alınmaktadır. Ancak, böyle bir kararın, AB Bakanlar Konseyi tarafından alınmaması veya alınmasının geciktirilmesi halinde, ciddi ihlal riski veya tehlikesi yaratmakla itham edilen devlet, bu kararın alınması konusunda veya harekette bulunması hususunda AB Bakanlar Konseyi'ne yazılı bildirimde bulunabilir. Yazılı bildirimden itibaren, AT Kurucu Antlaşması'nın 232. md.'sinin ikinci bendi gereğince, AB Bakanlar Konseyi'nin iki aylık sürede karar tesis etmemesi halinde, bu süreyi müteakip yine iki aylık sürede ilgili devlet, AB Bakanlar Konseyi aleyhine ATAD nezdinde hareketsizlik davası açabilir. AB Bakanlar Konseyi'ne karşı ATAD nezdinde açılan hareketsizlik davasının dayanağı AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 1. prg.'ı olmaktadır. ATAD, hareketsizlik davasını, kendi Statüsü ve Yargılama Usul Tüzüğü'nde benimsenen kurallara göre sonuçlandırmaktadır.

Davanın sonucunda, ATAD davayı haklı bulursa, AB Bakanlar Konseyi'nin hareketsizliğini ve bununda AT Kurucu Antlaşması'na dolayısıyla Avrupa Toplulukları hukukuna aykırı olduğunu tespit eder. Bu anlamda, hareketsizlik davası sonucunda ATAD tarafından verilen hüküm bir tespit hükmü olması nedeniyle bildirici niteliktedir. Bu durumda, AB Bakanlar Konseyi'nin ATAD tarafından tesis edilen karar doğrultusunda hareket etmesi gerekmektedir. Zira, AT Kurucu Antlaşması'nın 233. md.'sinin⁴⁷ birinci bendi gereğince, işlemi iptal edilen veya karar almamaları bu Antlaşma'ya aykırı olan Avrupa Toplulukları kurum veya kurumları, ATAD'nın kararlarının uygulanması için gerekli önlemleri almakla yükümlüdürler. Bu anlamda, ATAD tarafından verilen kararın yerine getirilmesi AB Bakanlar Konseyi'ne kalmaktadır. AB Bakanlar Konseyi'nin ATAD'nın verdiği kararı yerine getirmeyerek Avrupa Toplulukları hukukuna aykırı davranması veya Toplulukların amaçlarını tehlikeye sokacak şekilde, Avrupa Toplulukları hukukunun üstünlüğü ilkesini zedeleyici bir tutum sergilemesi düşünülemez⁴⁸. Böyle olmakla birlikte, AB Bakanlar Konseyi, ATAD tarafından verilen karara uymamakta direnirse, ikinci bir hareketsizlik davası açılabileceği gibi, ilk hareketsizlik nedeniyle

⁴⁶ Aynı doğrultuda bkz., AKÇT Kurucu Antlaşması'nın 35. md.'si ve AAET Kurucu Antlaşması'nın 148. md.'si.

⁴⁷ Aynı doğrultuda bkz., AAET Kurucu Antlaşması'nın 149. md.'si.

⁴⁸ Bkz., Arat, Avrupa Toplulukları Adalet..., op. cit., s. 142.

zarar meydana gelmişse, zarar görenin AB Bakanlar Konseyi'ne karşı tazminat davası da açması mümkündür⁴⁹.

3.4. AB Antlaşması'nın 7. Md.'si ve AT Kurucu Antlaşması'nın 309. Md.'si Hükümleri Avrupa Toplulukları Hukukunda Yenilik Doğurucu Nitelikte midirler?

AB Bakanlar Konseyi tarafından yapılan ihlal tespiti, Avrupa Toplulukları hukukunda yenilik doğurucu bir yapı olarak düşünülebilir mi? Başka bir ifadeyle, Avrupa Toplulukları hukukunda ihlal davaları kapsamında ATAD tarafından yapılan ihlal tespitinin, aslında AB Antlaşması'nın 7. md.'si ve AT Kurucu Antlaşması'nın 309. md.'si hükümleri itibarıyla yukarıda vurguladığımız AB Bakanlar Konseyi tarafından yapılan ihlal tespiti ile bir benzerlik oluşturduğu söylenebilir. Fakat, burada ATAD tarafından yapılan tespit bir yargı kararı, AB Bakanlar Konseyi tarafından yapılan ise bir idari karar olduğunu vurgulamak gerekir. Yukarıda belirttiğimiz gibi, AB Bakanlar Konseyi'nin tespit kararı, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin usul hükümleri açısından ATAD'nın yargı denetimine tâbidir.

AB Antlaşması'nın 7. md.'si ve AT Kurucu Antlaşması'nın 309. md.'si hükümlerinde, ayrıca, bu tür yaptırımların benimsenmesinin esprisi, kanaatimizce, AB sisteminde insan hakları ve temel özgürlüklerin korunmasına verilen önemden kaynaklanmaktadır. Zira, insan hakları ve temel özgürlükleri konusunda yapılabilecek ihlallere yönelik Avrupa Toplulukları hukukunda açılacak ihlal davalarında, sürecin veya davanın sonuçlandırılması çok uzayabilmektedir. Bu durumda da insan hakları ve temel özgürlüklere yönelik yapılan ihlallerin önlenmesi de kısa sürede mümkün olamamaktadır. Oysa, yukarıda belirttiğimiz gibi, AB Antlaşması'nın 7. md.'si ve AT Kurucu Antlaşması'nın 309. md.'si itibarıyla, yaptırımların daha kısa bir süre içerisinde uygulanması söz konusudur.

Hangi tür ihlallerin bu kapsamda ele alınması gerektiği konusunda bir katalog oluşturmak pek mümkün gözükmemektedir. Bu konuda, AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. prg.'nda benimsenen hususların, yani “ *üye devletlerin ortak ilkeleri olan hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere saygı ve hukukun üstünlüğü* ”nün üye devletler tarafından korunması gerekmektedir. Bu hususlara üye devletlerin riayet etmemesi ise bir ihlal olarak kabul edilmektedir. Ancak, bu hususların da çok soyut ve genel olduklarını belirtmek gerekir. Zira, hangi hususların hürriyet, demokrasi, insan hakları ve temel özgürlüklere ve hukukun üstünlüğüne aykırı olduğuna ilişkin açık bir katalog bulunmamaktadır. Bu hususlarda, yukarıda şekil ve şartlarını belirlediğimiz ihlallerin yapıp yapılmadığı

⁴⁹ Bu konuda bkz., AT Kurucu Antlaşması'nın 235. ve 288. md.'leri.

konusunda AB Bakanlar Konseyi yetki kullanmaktadır. Kanımızca, bu tür bir yetkinin ATAD tarafından kullanılması veya bu konuda ATAD'na yetki tanınması daha uygun olurdu. Çünkü, ATAD, bu konulara ilişkin ihlallerin gerçekleşip gerçekleşmediği konusunda hukuki bir zeminde ve daha adilane bir şekilde karar tesis edebilir ve bir yargı organı olarak bu misyonu daha etkin bir şekilde yerine getirebilir. AB Bakanlar Konseyi'nin bir yargı organı olmamasına rağmen, bir üye devletin özellikle insan hakları ve temel özgürlükler konusunda ihlalde bulunduğunu tespit etmesi veya tespit yetkisi kullanması kanımızca sakıncalıdır. Ancak, yukarıda belirttiğimiz gibi, bu konuda bir davanın ATAD önünde açılması ve sonuçlanması da uzun bir süreyi alabilmektedir. Böyle olmakla birlikte, ATAD'na bu tür bir yetkinin verilmesi halinde, dava sürecinde, ATAD söz konusu davaya ilişkin kendisini yetkilendiren Avrupa Toplulukları hukukunun primer ve sekonder normları itibarıyla geçici önlemler de alabilir⁵⁰.

SONUÇ

AB sisteminde üye devletler tarafından insan haklarının ve temel özgürlüklerin ihlal edilmesi halinde, AB Antlaşması ve AT Kurucu Antlaşması'nın öngördüğü şekil ve şartlarda ihlal tespitinin yapılması ile birlikte, üye devletlere yönelik yaptırımlar uygulanabilmektedir.

Nice Antlaşması düzenlemeleri aracılığıyla değiştirilen AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 1. prg.'ı, yine bu Antlaşma'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında yer alan ilkelerin bir üye devlet tarafından ihlali riskine yönelik erken uyarı sistemi getirmektedir. AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında insan hakları ve temel özgürlüklerinin üye devletler tarafından korunmasının gerekliliği de belirtilmiştir. İnsan hakları ve temel özgürlüklerin bir üye devletin ülkesinde ciddi bir ihlal riski ile karşı karşıya bulunması halinde, AB Bakanlar Konseyi, erken uyarı kapsamında ilgili devleti uyarabilir veya ciddi bir ihlal riski bulunduğunu yukarıda belirttiğimiz şekil ve şartlar kapsamında tespit edebilir. Ciddi ihlal riskini ortadan kaldırma konusunda uyarılan üye devletin bu ciddi ihlal riskini ortadan kaldırma konusunda hiçbir eylem ve işlemde bulunmaması halinde, AB Antlaşması'nın 7. md.'sinin 2. prg.'ında benimsenen usule göre⁵¹, ciddi ve sürekli bir ihlal tespit edildikten sonra, aynı Antlaşma'nın 3. prg.'ı gereğince, ilgili devletin AB Bakanlar Konseyi'nde oy kullanma hakkı da dahil olmak üzere, AB Antlaşması'nın bu devlete uygulanmasından doğan bazı hakları askıya alınabilir.

⁵⁰ ATAD tarafından geçici önlemler alınması konusunda bkz., Arat, Avrupa Toplulukları Adalet..., op. cit., s. 45. ATİDM tarafından geçici önlemler alınması konusunda bkz., Reçber, Avrupa Toplulukları İlk..., op. cit., s. 81-83.

⁵¹ Bkz., aynı yönde AT Kurucu Antlaşması'nın 309. md.'sinin ilgili hükümleri.

Bir üye devletin, AB Antlaşması'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında benimsenen ilkelere uymaması AB Antlaşması'nın ihlali anlamına gelmektedir. Bu tür bir ihlalin, AT Kurucu Antlaşması'nın 226-228. md.'lerinde öngörülen ihlal davaları kapsamına girmediği söylenebilir. Zira, AB Antlaşması'nın 46. md.'sinin (e) bendi, bu Antlaşma'nın 6. md.'sinin 1. prg.'ında bahsi geçen ilkelerin bir üye devlet tarafından ciddi bir şekilde ihlal riskiyle karşı karşıya bırakılması veya ciddi bir şekilde ihlal edilmesi halinde, bu konuda AB Bakanlar Konseyi'nin tesis edeceği tasarruflar itibarıyla ATAD, sadece usul kuralları çerçevesinde denetimde bulunabilecektir. AB'nde insan hakları ve temel özgürlüklerin ihlali riski dahil olmak üzere, AB Bakanlar Konseyi tarafından ihlalde bulunan devlete yönelik yaptırımların kısa bir sürede uygulanması olumlu bir gelişme olarak nitelendirilirken, bu konularda ATAD'nın yargı yetkisinin sınırlı tutulması ise bir eksiklik olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

1. KİTAPLAR

- ARAT, Tuğrul, **Avrupa Toplulukları Adalet Divanı**, Ankara Üniversitesi Avrupa Topluluğu Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Yayın No: 3, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1989.

- ARSAVA, Ayşe Füsün, **Amsterdam Anlaşmasının Avrupa Birliği Hukukuna Katkıları (Makaleler Derlemesi)**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 589, Ankara, 2000.

- **Avrupa Birliği Temel Haklar Şartı**, Devlet Planlama Teşkilatı Avrupa Birliği İle İlişkiler Genel Müdürlüğü Yayını, Ankara, Kasım 2001.

- ÇEÇEN, Anıl, **İnsan Hakları**, Savaş Yayınevi, Genişletilmiş Üçüncü Basım, Ankara, 2000.

- GENÇ, Mehmet, **Avrupa Topluluklarının Kurumsal ve Hukuksal Yapısı**, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1993.

- GENÇ, Mehmet, **İnsan Hakları ve Temel Özgürlükleri. Ulusal ve Uluslararası Temel Mevzuat**, Uludağ Üniversitesi Güçlendirme Vakfı Yayını, Yayın No: 16, Bursa, 1997.

- GÜNUĞUR, Haluk, **Avrupa Topluluğu Hukuku**, Avrupa Ekonomik ve Dayanışma Merkezi Yayını, Üçüncü Baskı, Ankara, 1996.

- KABAALIOĞLU, Haluk, **Avrupa Birliği ve Kıbrıs Sorunu**, Yeditepe Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 1997.

- KARAKAŞ, Ayşe Işıl, **Avrupa Topluluğu Hukuk Düzeni ve Ulus Devlet Egemenliği**, Der Yayınları, İstanbul, 1993.

- PAZARCI, Hüseyin, **Uluslararası Hukuk Açısından Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun Yaptığı Anlaşmalar**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Yayın No: 418, Ankara, 1978.

- REÇBER, Kamuran, **Avrupa Toplulukları İlk Derece Mahkemesi**, Ezgi Kitabevi Yayını, Bursa, 2002.

- REÇBER, Kamuran, **Avrupa Birliği Mevzuatı**, Ezgi Kitabevi Yayını, Bursa, 2003.

- TEKİNALP, Ünal/TEKİNALP, Gülören vd., **Avrupa Birliği Hukuku**, Beta Yayın Dağıtım A.Ş., İstanbul, 2000.

2. MAKALELER

- ARAT, Tuğrul, “ Avrupa Toplulukları Hukuku ”, **Avrupa Birliği El Kitabı**, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayını, Ankara, 1995, s. 29-52.

- ARAT, Tuğrul, “ Gümrük Birliği Çerçevesinde Mevzuat Uyumu Çalışmaları ”, **Gümrük Birliği Sürecinde Politikalar ve Uygulamalar**, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası İnsan Kaynakları Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 1998, s. 73-92.

- ARSAVA, Ayşe Füsün, “ Avrupa Toplulukları Adalet Divanı ve Temel Haklar ”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 52, Sayı 1-4, Ocak-Aralık 1997, s. 117-124.

- ARSAVA, Ayşe Füsün, “ Avrupa Birliği Anlaşması-Değişiklik Prosedürü ”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 54, Sayı 1, 1999, s. 7-21.

- ARSAVA, Ayşe Füsün, “ ATAD’ın Hukuk Yaratma Yetkisi ”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, Cilt 54, Sayı 3, Temmuz-Eylül 1999, s. 13-28.

- ARSAVA, Ayşe Füsün, “ Amsterdam Anlaşmasının Ortak Hükümlerinin Analizi ”, **Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Sayı 2, Güz 2000, s. 185-195.

- ARSAVA, Ayşe Füsün, “ Nice Antlaşmasının Getirdikleri ”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 2, Bahar/2002, s. 1-30.

- CHARPENTIER, Jean, “ De la Personnalité de l'Union européenne ”, **Mélanges Peiser**, Ed. Presses Universitaires de Grenoble, 1995, s. 93-102.

- GEMALMAZ, Mehmet Semih, “ Ulusalüstü Hukuk Düzeni: Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları ”, **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi (Prof. Dr. Muammer Aksoy’a Armağan)**, Cilt XLVI, Sayı 1-2, Ocak-Haziran 1991, s. 205-224.

- GÜNDÜZ, Aslan, “ Avrupa Birliği’nde İnsan Haklarının Yeri: Kurumsal Düzenleme ve Bireylerin Hakları ”, **Marmara Üniversitesi Avrupa Toplulukları Araştırma ve Dokümantasyon Merkezi Dergisi**, Cilt 7, Sayı 1-2, 1999, s. 93-108.

- GÜNUĞUR, Haluk, “ Avrupa Birliği’nin Kurucu Antlaşmaları, Gümrük Birliği ve Tek Pazar (İç Pazar)” , **Avrupa Birliği El Kitabı**, Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası Yayını, Ankara, 1995, s. 71-88.

- PAZARCI, Hüseyin, “ Avrupa Toplulukları Hukuk Düzeninde İnsan Haklarının Korunması ve Türkiye ”, **Bahri Savcı’ya Armağan**, Mülkiyeliler Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, 1988.

- PESCATORE, Pierre, “ Relations extérieures des communautés. Contribution à la doctrine de la personnalité des organisations internationales ”, **Recueil des Cours de l'Académie de Droit International**, Vol. II, 1961, s. 1-244.

3. ELEKTRONİK YAYINLAR

- DUPARC, Christiane, **Avrupa Topluluğu ve İnsan Hakları**, Avrupa Toplulukları Komisyonu Yayını, Ekim 1992: <http://www.deltur.cec.eu.int/kitap/kinsanhak.rtf> .

-
<http://conventions.coe.int/treaty/EN/WhatYouWant.asp?NT=035&CM=8&DF>.

- http://europa.eu.int/comm/nice_treaty/ratifiable_fr.pdf.

-
http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/doc/report_99_fr.pdf.

- http://europa.eu.int/ecsc/index_fr.htm.

- <http://europa.eu.int/scadplus/leg/fr/lvb/l33021.htm>.

- <http://www.elysee.fr/actus/arch0009/000908-12/rapport.pdf> .

-
<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/cig/g4000c.htm#Chartesocialeuropeenne>.

- **Rapport Annuel de l'Union européenne sur les Droits de l'Homme**, Conseil de l'Union européenne, http://europa.eu.int/comm/external_relations/human_rights/doc/report_99_fr.pdf.

4. AVRUPA TOPLULUKLARI RESMİ GAZETESİ

- **Journal Officiel des Communautés européennes**, C 364, 18.12.2000, s. 1-22:

http://europa.eu.int/eur-lex/pri/fr/oj/dat/2000/c_364/c_36420001218fr00010022.pdf.

5. ATAD KARARLARI

- C-29/69, Arrêt du 12.11.1969, Stauder/Stadt Ulm, Recueil de Jurisprudence 1969, s. 419: http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=fr&numdoc=61969J0029.

- C-22/70, Arrêt du 31.03.1971, Commissin/Conseil, Recueil de Jurisprudence 1971, s. 263: http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=fr&numdoc=61970J0022.

- C-293/85, Arrêt du 02.02.1988, Commission/Belgique, Recueil de Jurisprudence 1988: http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=fr&numdoc=61985J0293.

- C-5/88, Arrêt du 13.07.1984, Wachauf/Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft, Recueil de Jurisprudence 1988, s. 2609:

http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=fr&numdoc=61988J0005.

- C-46/87, Arrêt d udu 21.09.1989, Hoechst/Commission, Recueil de Jurisprudence 1989, s. 2859:http://europa.eu.int/smartapi/cgi/sga_doc?smartapi!celexplus!prod!CELEXnumdoc&lg=fr&numdoc=61987J0046http.